

A decorative border surrounds the text, consisting of a repeating pattern of stylized flowers and scrolling vines. The top and bottom borders are horizontal, while the left and right borders are vertical. The flowers are simple, five-petaled shapes, and the vines are elegant, curved lines.

IVAN CANKAR
LEPA VIDA

Lepa Vida

Vse pravice (za prevajanje, uprizoritev i. t. d.) si pridržuje izključno založnik — L. Schwentner v Ljubljani.

Napram gledališkim odrom — rokopis.

IVAN CANKAR
LEPA VIDA

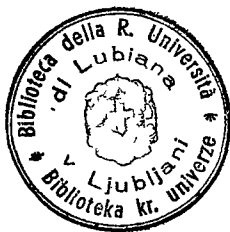

Heinrich Schönerer
V LJUBLJANI 1912
ZALOŽIL L. SCHWENTNER

Dupl. (39560)

39560

39.560

III h. h

IN= 30001958

Natisnil A. Slatnar v Kamniku.

Lepa Vida
Njena mati
Poljanec, bolan študent
Mrva, zapit pisar
Dioniz, petnajstleten študent
Damjan, star delavec
Dolar, mlad posestnik
Milena
Zdravnik
Dvoje študentov
Služabnica
Svatje

I.

Pozorišče je za par pedi nižje od rampe, kakor pogreznjeno. Glavni vhod je zadaj, nekoliko na desno (od gledalca); troje stopnic drži do vrat. Na desni so duri v izbo Vide in njene matere. Na levi se pozorišče poglobi kakor v posebno zelo tesno izbo, z zastorom oddaljeno; tam je visoko tik pod stropom omreženo okno, pod oknom miza s knjigami in papirjem, ob steni divan z odejo in vzglavjem. Sredi pozorišča velika miza in stoli, na levi zofa.

Dioniz sedi sključen na zofi, obraz uprt v dlani. **Poljanec** za srednjo mizo; na mizi prižgana svetilka.

Poljanec

(pripoveduje).

... Šla je z njim, še ozrla se ni ...

Dioniz.

Ne ozrla po domu?

Poljanec.

Dokler ni stopila na ladjo. Ali komaj je veslo udarilo in so se napela jadra, je

lepa Vida vzkriknila od bolečine, kri je plnila iz srca v oči. Ladja je plavala, proti solncu plavala, morje je prepevalo. Lepa Vida ni slišala morja, ni videla solnca. Na njeno srce je trkalo, prosilo je pred durmi njenega srca: „On po morju hodi, tebe išče, tebe išče in se bridko joka . . .“

Dioniz

(vstane).

Čuj!

(Obadva poslušata.)

Poljanec.

Ne bo je do polnoči.

Dioniz.

Noč je zunaj . . . Daj svetilko, da bo videla najino ljubezen!

(Vzame svetilko z mize, odgrne zastor na levi, stopi na mizo ter postavi svetilko na okno.)

Poljanec.

Ne bo je do polnoči . . . ali do jutra . . . ali nikoli več . . .

Dioniz

(se vrne).

Ne kliči smrti, sova! (Sede na zofo.) Povej zgodbo do konca!

Poljanec.

Oj prijatelj, ta zgodba nima konca!

Dioniz.

Ali se je vrnila lepa Vida?

Poljanec.

Niso pisali, ne povedali. (Kakor v sanjah.) Veter je bil list odtrgal ter ga zalučil v reko; list gre dalje, zmirom dalje, dalje, blagor mu! . . . List se je bil spustil v tolmun, pod vrbe; tam se ziblje, trepeče, né more nikamor, val ga nosi od brega k bregu . . . neprestano od brega k bregu, brez cilja . . . (Vstane.) Eno samo hrepenenje mu nazadnje ostane, temu listu v tolmunu: po spanju, hrepenenje po dolgem, dolgem spanju . . .

Dioniz

(zamišljen).

Jaz sem si izmislil konec tej zgodbi... Lepa Vida je stala ob oknu in je gledala na morje in njene solze so kapale v morje. Takrat je potrkalo na njeno srce, reklo je pred durmi njenega srca: „Kadar bo tvoja žalost največja, pobegni iz zlate ječe, vrata bodo odprta in ladja bo pripravljena!“ In ko je bila njena žalost največja, je pobegnila ob tihi polnoči in je stopila na ladjo... (Po odmoru, tišje.) Da... stopila je na ladjo...

Poljanec

(smehljaje).

Kaj se je zgodilo? List se je bil zganil v tolmunu, nastopil je pot od brega k bregu... nato se je vrnil — od brega k bregu...

Dioniz

(kakor da ga ni bil slišal; v ekstazi).

Nikjer več ni bilo črnih zidov, neprijaznih. Nič več ni bilo mrtvih oken, ki bi

strmela . . . iz smrti v smrt strmela. Nič več tistih žalostnih oči, ne sivih lic, ne tihih korakov . . . nič več tihih korakov tistih mrzlih, nemih senc, ki so se izprehajale po vrtu, po hodnikih, po izbah, ki so stale ob postelji in so ponoči budile človeka, da se je vzdramil bled in star . . .

Poljanec.

Sanjaš, otrok!

Dioniz

(sedi na zofi, oči uprte kvišku).

Stal je ob morju paradiž, ustvarjen za njeno ljubezen . . . stokratno povračilo za stokratno trpljenje. Luči so ji sijale naproti, gaji so šumeli in so se ji priklanjali, rdeče rože so dišale; na pragu je stal kralj v škrlatu in kroni, da pozdravi kraljico . . .

Poljanec.

In ko stopita v sveti hram . . .

Dioniz.

Dan brez večera . . . večno življenje . . .

Poljanec.

Brez hrepenenja?

Dioniz.

Kaj je hrepenenje?

Poljanec.

Blagor ti!

Dioniz

(poslušaj).

Čuj!

(Trkanje na duri.)

Damjan

(zunaj).

Ali še bdita, ali še čakata?

Poljanec.

Stopite k nama, Damjan!

Damjan

(odpre duri, stoji nad stopnicami).

Kar v temi?

Poljanec.

Postavil je svetilko na okno, da bi ne izgrešila poti. Luč nad morjem, da se ladja ne izgubi.

Damjan.

Mnogo se jih je potopilo prav pod lučjo. Pred zdavnimi leti, ko sem bil v Ameriki, je šla velika ladja na dvoje... kar po sredi na dvoje... pet pedi pred bregom. En sam človek se je rešil... to se pravi, le pol človeka je bilo: trileten otrok, ki ga je val kakor na blazini priplaval na prod... (Pije žganje iz steklenice.) Pijta, hladno je!

Poljanec

(si natoči v kozarec).

Še ti pij kapljo, mali, pa pojdi spat. Ne bova je dočkala.

Dioniz

(pride k mizi in pije).

Dočakala jo bova... če nocoj ne, pa jutri!

Poljanec.

In če jutri ne?

Dioniz.

Dočakala jo bova... jaz jo bom dočakal!

Damjan.

Zakaj ste jo izpustili, golobico? Kadar ji dorastejo peroti, je ne bo kmalu nazaj. Poznam jih, take golobice! Kolikor bolj je temen golobnjak, toliko bolj silijo k solncu. Tudi jaz sem bil tak golob, ko sem prvokrat pobegnil v Ameriko.

Dioniz.

Pa ste se vrnili, oče Damjan!

Damjan.

Zato, da sem pobegnil vdrugeič.

Dioniz.

In ste se vdrugeč vrnili!

Damjan.

Zdaj, na stara leta, se napravljam, da pobegnem vtretjič. Človek se ziblje, kakor jadrenica na valovih, kadar vetra ni. Ziblje se, ne priziblje se nikamor. Sam Bog nebeški vedi, kaj je v njegovi krvi. Ko sem pobegnil prvokrat, sem komaj čakal, da stopim na barko; pel sem in vriskal, od same norosti sem zalučil klobuk v morje. Čez tri tedne sem bil bolan od same bridkosti; vse se mi je trgalo v prsih, če sem se spomnil, kako je ob sobotah popoldne potrkavalo pri svetem Pavlu. Strpel sem eno leto, nič dalj. Ko sem se vrnil, sem skoraj pokleknil na to ljubo domačo zemljo. Čez tri tedne sem gledal proti morju... zahotelo se mi je čez morje... dom mi je bil pust in mrtev... (Po odmoru.) Sam Bog nebeški vedi, kaj je človeku v krvi...

Poljanec.

Hrepenenje . . . to je hrepenenje, Dioniz!
Človek išče, hodi . . . česa išče, kam se mu
hoče? Da bi vedel! Bolezen je hujša od
kuge. Zastrupila ni samo mene; ves zrak je
je poln, prepaja ga kakor strupen sopar, od
neba lije, iz zemlje puhti, vsesá se v kri, v
misli in v srce; ni se ji móči upirati, človek
jo uboga brez volje, kakor suženj valpta . . .
in blodi brez nehanja v noč iz noči . . . brez
nehanja . . .

Dioniz
(zamišljen).

Tudi jaz bi romal križem po svetu . . .
ali vriskal bi . . . iz luči v luč . . . In da bi
se vrnil, bi bil bogat . . .

Poljanec.

Kaj bi z bogastvom?

Dioniz

(ves vroč).

Porušil bi te črne zidove, ki se jih strup
in žalost držita ... zgradil bi svetlo hišo ...
in nazadnje ... (Obmolči).

Poljanec.

Nazadnje?

Dioniz.

Nazadnje bi ... In nazadnje nas bo vse
Bog blagoslovil, nas vesele, kakor nas bo
videl. Iz take svetle hiše bi lepa Vida ne
pobegnila ...

Damjan.

Prihodnji teden pojdem, prihodnji teden
prav zares.

Poljanec.

Kam?

Damjan.

Morda pridem do Amerike. Ali tudi če
ne pridem. Poglavitno je, da človek vstane,
da gre, gre, gre; kaj tisto, kedaj in kam!

Poljanec.

Tudi jaz pojdem, prav kmalu pojdem,
Vse že čutim, da so vrata nastožaj odprta.

Dioniz.

Kam?

Poljanec

(smehljaje).

Kaj tisto, kedaj in kam! . . . Vse to hrepenenje, ki gloje v srcu, prijatelj, je le hrepenenje po večnosti . . .

Mrva

(stoji na pragu, ozira se po izbi z motnimi očmi).

Dioniz.

Kje je ona?

Mrva.

Nisem je našel.

(Stopi v izbo.)

Damjan.

Saj sem vedel, da ne pojde ponjo . . .
da pojde v krčmo.

Mrva.

Tudi iskal je nisem . . . Kaj je ona meni? Kaj sem jaz nji? To se pravi: iskal je nisem, našel sem jo. Pogledal sem pa sem rekel: kaj je ona meni, kaj sem jaz nji? In sem šel v krčmo . . .

Dioniz.

Kje si jo našel, kje si jo videl? Povej, da pojdem sam!

Mrva.

Tako bi se na pragu vrnil, kakor sem se vrnil jaz . . . Luči, luči, toliko te strašne luči, da mi je plesalo pred očmi . . . in pisane pustne šeme so se vrtile, so poskakovale, se prevračale, lovile se in gnetle in se pretvarjale . . . tudi ona je bila med njimi, tik pred menoj se je zavrtila, oplazila me je s kratkim, vihrajočim krilom po licu . . . spoznal sem jo, čeprav je imela črno masko . . . Daj mi pijače, Damjan!

Poljanec.

Sanjalo se ti je, ko si v krčmi sedel in zadremal!

Mrva.

Ali pa se mi je sanjalo! Sanje ali resnica! Minilo je — prav je, da je minilo! Ljubezen, vzdihovanje, cmeravost, lepe besede, mili pogledi — kaj še? Kar v skrinjo, pa skalo na pokrov! Kadar otrok doraste, zaluči v kot svojo punco iz cunj... Vse, kar smo počeli, je bila neumna in smešna komedija. Vse naše dolgočasno sanjarenje — komedija! Jokavo hrepenenje, iz lenobe porojeno — komedija! Idealizem, iz lakote porojen — komedija! Kaj je resnica? Resnica so te črne, vlažne stene, resnica je ta ječa, ki nam ni uklenila samo telesa, temveč tudi srce in misel, resnica je naša čisto živinska lakot po kosu belega kruha in po žarku belega solnca... in resnica je naš strah pred smrtjo in strahopetnost pred samomorom...

Dioniz.

Kaj ostane? Kaj storiti?

Mrva.

Daj mi še žganja, Damjan! Nič ne ostane, nič ni storiti!

Poljanec.

Torej: radovoljno se udaj gnilobi!

Mrva.

Kaj ti pomaga, če se ji zoper staviš? In kako bi se ji zoper stavil? S sanjarenjem, s solzami, s strmenjem v luno in zvezde? S to punco iz cunj? Udaj se smrti radovoljno, ali se ji zoper stavi — smrt ne vpraša!

Damjan.

Včeraj si plesal in vriskal in si nas vabil na svatbo, danes govoriš o smrti. Vse to je vedenje sramežljivca, ki se krohoče naglas, da bi ga jok ne udušil.

Poljanec.

Rekel si: „Kaj je ona meni, kaj sem jaz nji?“ — pa se oziraš proti durim in roke se ti tresejo.

Mrva.

O prijatelji, kako strahopeten je človek! In kakšen lažnjivec je! (Poljancu.) Saj veš, v moji izbi je sredi stropa pritrjena močna železna kljuka. Na tisto kljuko sem že pred štirinajstimi dnevi obesil vrv. Zdaj jo ogledujem vsak večer, tisto vrv, časih se je celo malo pritaknem, da se tiho ziblje od stene do stene. Ali nisem to storil le zategadelj, da bi samemu sebi utajil svojo strahopetnost?

Dioniz

(stopi k njemu).

Kako ti je težko, težko! Saj pride kmalu, še pred polnočjo . . . na stopnjicah je že morda, morda že na hodniku . . .

Mrva.

Kaj trkaš, fant, na moje srce? Ali je že tako spačen moj obraz, da se otrokom smili?

Poljanec.

Torej ga zakrij, če ne maraš usmiljenja! Oči zatisni in z besedo se ne razodevaj!

Mrva.

Kako si vprašal prej, ti mali: kaj da ostane, kaj da je storiti? Slišal si: oči zatisni! Ali gorjé: devetkrat več vidi človek s slepimi očmi nego z bdečimi! Oko se obrne v dušo in vidi vse, kar je dnevu skrito. Smeh je še na ustnih, kvanta na jeziku; oko se zatisne, v tistem hipu ugasne smeh in jezik umolkne... Zdajle, recimo, bi se lahko smejal in bi rekel: kaj mi je ona, kaj sem jaz nji? Pa bi zatisnil oči in vse bi zavpilo v meni: ona ti je življenje! Kar je bilo kdaj v tebi lepega, dobrega, plemenitega — vse ti je ona! Hrepenenje in cilj

— oboje ti je ona! — O, bratje, težko je! Bog je dal človeku hrepenenje, za cilj pa ga je ukanil. Pokazal je hromcu strmo pot: ná, hodi! — berglje pa mu ni dal... Kako lepo in bogato je življenje! Kako polno sladkosti, da bi človek le iztegnil roko, jemal in užival! Kako čisti in blagi so ljudje, če jih gledaš s čistim in blagim očesom!... Pa iztegni roko — pest je prazna! Daj sosedu besedo — pljune ti nanjo! Kaj je torej zlagana vsa tista sijajna lepota, ki sem jo gledal z očmi svoje duše? In je bila v meni le kakor usmiljena božja tolažba, da bi ne videl gnilobe in gnusobe, ne videl strašnega življenja, v katerem živim s tem resničnim telesom?... Nespametno in strahopetno bi bilo, še naprej strmeti v prevaro! Ali — usmili se, Bog: sladka je bila prevara, spoznanje pa je grenko, grenko... boljša bi bila smrt!

Poljanec.

Kako je mogoče, da ljubezen govori o smrti?

Mrva.

Ali si videl tisto podobo: zaljubljen par, oba lepá, oba mladá, v tesnem objemu, telo ob telesu, ustna na ustnih; za njima stoji smrt, visoka in temna; v votlih jamah ni oči, ali vendar strmi brezmejna zloba iz tistih votlih jam...

Damjan.

Ne budi strahov — polnoč je!

Mrva.

In še sam ne vem, če je ljubezen tisto, kar je v meni — če je bila kdaj ljubezen v meni. V meni je bolečina, ki gloje, gloje, da bi kričal... to ne more biti ljubezen... Kadar jo vidim, bi jo najrajši udaril, naravnost v tisti beli obraz, na tiste svete oči, nato bi pokleknil prednjo... to ne more biti ljubezen... Moja nevesta je, pravijo, pa mi je tako daljna in tuja in nedosegljiva kakor španska kraljična.

Poljanec.

To je ljubezen!

Mrva.

Čudno je, da govori bolnik o svoji bolezni tako mirno in veselo, kakor otrok o španski kraljični . . . (Vstane.) Zame je čas, bratje. To noč je zunaj v viharju prišla pomlad. Pojdem se z njo pogovarjat na polje. Že mnogokdaj mi je povedala tako prečudne novice, da bi ljudjé strmeli in od strmenja popadali.

Dioniz

(se ga oklene).

Med nami ostani!

Mrva.

Mali, kaj se nisi učil o gnilem jabolku, ki je okužilo zdrave? Saj je že tvojo besedo obsencila moja žalost.

Dioniz.

Med nami ostani! Slišim jo, da prihaja . . .

(Molk.)

Damjan.

Sanjalo se ti je.

(Vstane.)

Poljanec

(vstane.)

Ni se mi sanjalo!

Dioniz.

Jaz jo slišim, v svojem srcu jo slišim.
Zdaj je prišla za kljuko, zdaj odpira vrata
natihoma . . . natihoma . . .

Mrva.

Ne kliči je meni . . . k meni ne prihaja!

Dioniz.

Zdaj gre po stopnicah, po hodniku . . .
zdaj je pred durmi . . . Vida!

Na pragu v ozadju stoji Vida. Ogrnjena je v dolg
temen plašč, izpod plašča se sveti bleščeča plesna obleka,

v laseh nad sencem ima rdečo rožo. Za to opravo je njen obraz preveč otroški, njeno vedenje preveč plaho; smehlja se, kakor da bi milosti prosila.

Vida.

Pozdravljeni!

Mrva

(ves trepetajoč od ljubezni in od sovraštva).

Pokleknimo, prednjo, pokleknimo pred špansko kraljično, ki je v svoji milosti počastila naš nevredni hram!

Vida.

Dragi!

Poljanec.

Pozdravljena, Vida!

Dioniz.

Od srca pozdravljena!

Mrva.

Zakaj prosiš milosti? Z glasom prosiš milosti, z očmi! Odkod prihajaš?

Vida.

Dragi!

Mrva.

Solze so v tvojem glasu, v teh solzah je prošnja za milost. Še ta roža v tvojih laseh, še ta prosi in se izpoveduje . . . tujec, ki je nepovabljen stopil v hišo. Izpovej se, usmiljeni sodniki ti bomo.

Dioniz.

Čemu bi se izpovedovala? Poklekni prednjo, kakor si rekel, in ji poljubi roko, da se je vrnila!

Mrva.

Ti, mali? Tudi ti?

Vida.

Sodi milostno, ali nemilostno! Ali me poljubi, ali me udari v lice! Iz paradiža prihajam; še zdaj se mi blešči v očeh, še zdaj mi je gorko in sladko v srcu.

Mrva.

Nisem te strahoma klical. Ko si prišla, te nisem ne poljubil, ne udaril. Vrni se v paradiž!

Dioniz.

Vida, ostani!

Vida.

Še zdaj so vse tiste svetle luči v mojih očeh, še zdaj je ljubezen gorka in sladka v mojem srcu, še so poljubi na mojih ustnicah. V paradižu sem bila, dragi, v sanjah sem bila, onkraj morja . . . Ali me poljubi, ali me udari v lice!

Mrva.

Ne izpoveduj se, Vida! Kakor si bila v paradižu, sem te videl sam. Sem videl tvoje in svoje trpljenje, tvoje poveličanje in svojo smrt. Vrni se, Vida, v paradiž! Tudi jaz pojdem, kamor drži pot . . . Le roko mi daj za prijazno slovo in še to rožo za spomin.

Poljanec.

Kaj govoriš, kar ne govori tvoje srce?

Mrva.

Saj če bi mi sama rekla: pojdi z menoj, ne bi mogel. Saj če bi te objemal in poljubljaj, bi mi bila sto milj daleč. Daj mi roko!... (Vida se privije k njemu.) Tvoj poljub je na mojih ustnih, ali zdi se mi, da me je zvezda poljubila . . . Sanje so v tvojih očeh, sanje o paradizu . . . Zbogom, ti zvezda moja daljna, ti mladost moja, ti moje daljno hrepenenje!... Posloviti sem se hotel s smehom in z grenko besedo, zdaj pa je tolika žalost v mojem srcu, da mi lije iz oči. Nikoli več te ne bom videl, izgubljena si mi na vekomaj. Zbogom, Vida! Ti boš spala, sanjala boš o paradizu, ko bo moj drug vihar, moja družica smrt. Zbogom, Vida!

Dioniz.

Ne zbogom, Vida! Če pojdeš v deveto deželo, jaz pojdem s teboj!

Poljanec.

Zbogom!

Dioniz.

Ne zbogom, Vida! Če pojdejo tvoje lepe sanje do samih zvezd, jaz pojdem z njimi!

Vida.

Zahvaljen za to verno ljubezen! Lahko noč, bratje! Z udano ljubeznijo ostanem med vami, kakor sem bila med vami v paradizu samem!

Mati

(na desni, svečo v roki).

Vida!

Vida.

Lahko noč, bratje!

Mati.

Odkod prihajaš, Vida, nesrečnica?

Mrva.

Iz Španije, mati, iz Španije!

(Vida in mati odideta na desno.)

Damjan

(kakor iz onemelosti).

Milost božja! Svet se je zavrtel v kolo-barju! . . . Ali se je to godilo nocoj, ali se je godilo pred zdavnimi leti? Vrnilo se je, kakor je bilo . . . vse do besed, še do tiste rože v laseh . . . Tam je stala na pragu, španska kraljična, kakor je stala nocoj. Prav tista lica, prav tiste oči, prav tisti smehljaj, ki je milosti prosil . . . Ali sem jo videl s temi živimi očmi, ali pa z očmi spomina . . . tistega spomina, ki oznanja smrt . . .

Mrva.

Čas je, stari, za naju obadva: spomin je bil! Meni je zažvižgal s polja moj prijatelj vihar . . . čuj, že vdručič! . . . Ali ni tudi tebi zažvižgalo z barke? V Ameriko, stari! Lahko noč, bratje!

Damjan.

Da nisem star, da nisem truden, ne bilo bi me strah viharja . . . Lahko noč!

(Odideta v ozadje.)

Poljanec.

Tudi meni je zaklicalo, me je vabilo . . . ne od onkraj morja — od onkraj zvezd! . . . Vzemi svetilko in jo upihni; zaman je svetila . . . (Dioniz vzame svetilko z okna in jo postavi na mizico v ozadju.) Zdelo se mi je, kakor da je govorila z nami od onkraj morja, od onkraj zvezd . . . Polnočen gost . . . da sem iztegnil roko proti nji, bi bila svetloba ugasnila . . . (Gre počasi proti ozadju.) Daleč je, daleč, ne vrne se več . . . Kaj bi človek zakrival oči z dlanjo in sanjal o zdravju in o mladosti in o veselem hrepenenju, ko vé, da je smrt ob njegovi rami . . . in da je vse njegovo trudno hlepenje tako nečimerno in grešno, kakor da bi se starec napravljal na predpustni ples! . . . Po tebi, Dioniz, ti moj mali, mi bo dolg čas, ko bom sam!

Dioniz.

Teško mi je srce, strah me je.

Poljanec.

Zatisni oči, moj mali, sanjaj o paradizu!

Dioniz.

Strah me je, da bi zaspal . . . časih sem se vzbudil ponoči, pa me je bilo groza, da bi planil in zakričal . . .

Poljanec.

Odeni se in lepo zasanjaj! (Dioniz leže na zofo napol oblečen, Poljanec ga odene s suknjo.) Lahko noč! Nič se ne boj; in če se vzbudiš in ti bo groza, me pokliči!

(Upihne svetilko, nato odide v ozadje na levo in zagrne zastor za seboj.)

Dioniz

(napol v spanju, tiho).

Da se res ni ozrla . . . ne ozrla se več . . .
po domu?

Poljanec

(zadaj).

Dokler ni stopila na ladjo.

Dioniz.

Pa je nič ni čakal . . . nič klical . . . ne
šel do devete dežele . . . ?

Poljanec.

Šel je onkraj morja, ni je našel.

Dioniz

(čisto tiho).

Ti!

Poljanec.

Ali ne spiš?

Dioniz.

Ti jaz pojdem jaz sem jo
našel . . . jaz jo vidim . . . daleč . . . daleč . . .
daleč . . .

Vida

(je bila tiho in počasi odprla duri na levi; opravljena je kakor prej, le glavo in vrat je ogrnila v belo ruto; v roki ima svečo, ki jo postavi na mizo).

Dioniz

(je začutil svetlobo na trepalnicah; v spanju, šepetaje).

Vida! . . .

Vida

(gre tiho k njemu in se skloni blizu do njegovih ust; šepetaje, kakor on).

Dioniz, moj mali, moj srčno dragi! . . . Ne misli name, ne jokaj po meni, ne kliči me . . .

Dioniz.

Ne hodi, Vida . . . ne od nas . . .

Vida.

Ne boluj po meni, moj mali, ne išči me! . . . Daljna, oj daljna je moja pot . . .

Dioniz.

Ne, Vida, odtod . . . glej, na kolenih . . .
kakor svetnico usmiljeno . . .

Vida.

Zbogom, moj srčno dragi, najdražji! Ka-
dar ti bo hudo po meni, bom vsa pri tebi.
(Boža ga narahlo po čelu in laseh.) Z ustnicami ti
bom solze brisala, z roko ti bom lase gla-
dila, z gorko ljubeznijo srce tolažila . . .

Dioniz

(težko sopeč).

Ne . . . ne . . . ne! . . .

Vida

(ga rahlo poljubi na čelo).

Zbogom, najdražji moj!

Dolinar

(na pragu v ozadju).

Vida!

Vida

(hiti s tihim korakom preko odra ter odide z Dolinarjem v ozadju).

Dioniz

(plane, ves zbegan, kakor brezumen).

Ne . . . ne . . . ne! . . . (Se napol osvesti).
Vstani! Vstani! . . . (Hiti proti desni). Vida!
(Odpre sunkoma duri na levi).

Mati

(v izbi).

Pri meni je bila . . . govorila je z menoj . . .

Poljanec

(stopi iz predela).

Dioniz!

Dioniz.

O Bog! O Jezus! (Ogrne si suknjo in plane skozi duri v ozadju; po hodnikih izzveni njegov preseči, napol jokajoči glas). Vida! . . . Vida! . . . Vida! . . .

II.

Pri Dolinarjevih. Soba na verando. Duri na desno in na levo. Steklena vrata v ozadju so zastrta, le malo žarkov večernega solnca sije v sobo. Na mizah rože.

Dolinar

(sedi na zofi pred malo mizico na levi; govori tiho, napol zase).

Ničesar več ne vem, ničesar več ne čutim. Komaj še vem, da sem jaz, da živim, da hodim živ človek med živimi ljudmi in ne breztelesna senca med sencami. Če govorim naglas, mi ni znan več moj glas; če se pogledam v ogledalo, mi ni znan moj obraz. Ničesar več ne vem, ne razumem — svet mi je tuj in strašen, kakor izgubljenemu otroku... Prišla sva roko v roki, ženin in nevesta, svatovske pesmi so bile v najinih srcih, luč nebeška je bila v najinih očeh. In komaj je prestopila prag, so njena lica splahnela, so za-

temnile solze njene oči. Ni je luči, da bi pregnala to senco na njenih licih, ni je ljubezni, da bi otrla te solze . . . Kakor da bi z ognjem vodo gasil: še meni je solnce ugasnilo, še meni je svatovska pesem kakor žalostinka, svatovski hram kakor grob . . .

Zdravnik

(pred vratmi na verando).

Saj ni čudno, da ste vsi kakor blede sence, napol ljudjé, napol duhovi! Ob takem žarkem dnevu se zaklepaš in zastiraš!

Dolar.

Pusti! Tako je ukazala . . . Dokler solnce ne zajde . . . solnce ji pije kri . . .

Zdravnik.

Seveda! Če je tako ukazala . . . (Pride bliže k Dolinarju). Prijatelj, čemu si me klical? Jaz sem zdravnik, pa ne šaljivec, da bi te

z burkami spravil v smeh. Še meni je mraz med vami in . . . rajši bi ne čakal, da zajde solnce.

Dolar.

Ostani, potrpi! Saj nisem klical zdravnika, prijatelja sem klical!

Zdravnik.

Zato da bi molčal z njim!

Dolar.

Že sinoči sem ti mislil povedati . . . ko sem potrkal na tvoje duri . . .

Zdravnik.

In si rekel „lahko noč“ . . .

Dolar.

Komaj za vsako deveto stvar je beseda! Za najglobljo, za najbolestnejšo je ni! . . . Na

tistem plesu pred štirinajstimi dnevi me je omamilo, vsega prevzelo . . . kaj? Ali je bila ljubezen? Sam ne vem, kaj je bilo. Ljubezen, če je ljubezen trpljenje! . . . Vse se je razgrnilo, razmeknilo pred menoj, videl sem v daljavo in v globočino kakor nikoli poprej . . . Bilo je kakor v tistih trenutkih, ko je človek nenadoma ves bled in plah, ker je pogledal v večnost in ne ve, če trepeče od sreče ali od groze . . . Človek misli: zdaj, prav zdaj se bo vse izpolnilo, bo vse razodeto . . . Kar je bilo do tiste ure — ni bilo več; niti v spominu . . . Ali že takrat sem slutil, da so moje noge preslabe za tisto daljno daljavo in da me bo strah globočine . . .

Zdravnik.

In vendar si jo še tisto noč posadil v voz, svojo špansko kraljično, našemljeno kakor je bila . . . in si čisto pozabil, da si ženin!

Dolar.

Kakšna noč je bila, duša, kakšna noč! Ali veš, kaj je sreča? Ni duh vijolic, ni sladek smehljaj, niso vesele, brezskrbne oči — sreča je kakor groznica, je kakor klic smrti, čisto bližnje, ki gleda človeku naravnost v obraz. In ne boji se je, tudi on ji gleda v obraz in se smeje in trepeče. Kakor da je bil stopil na najvišjo goro ter ugledal vesoljnost vso pod seboj . . . v tistem trenutku je konec, mora biti konec, nobene poti več nazaj na ta blatni kolovoz, v to pusto, leno, pritlikavo življenje . . . Tako je bilo, ko so nama prepevale zvezde vso lepo dolgo noč in nama je lica poljubljala, v laseh poigravala pomlad iz Italije . . .

Zdravnik.

Nisem še videl obraza bledega od sreče, tudi ne oči, ki bi od same sreče razodevale strah.

Dolinar.

Bolan sem, resnično . . . ali bolj se bojim zdravja nego smrti. Zdravje bi bilo življenje v nižinah, bil bi kolovoz . . . Moj Bog, kako živimo! Ko sem bil otrok, sem si časih zaželel, da bi bil visoko tam med zvezdami, ali na mavrici, in da bi gledal na zemljo s takimi očmi, ki bi jim nikjer ne bilo skrivnosti. Zdaj bi si več ne želel takih angelskih oči; spomin bi mi na vekomaj zagrenil sama sveta nebesa . . . Drugače ne more biti, ne sme biti: nekje je drugo življenje, kjerkoli; plemenitejše, večje, spoznanja polno življenje, nič podobno temu trudnemu, slepemu, zehajočemu umiranju, ki je zdaj naš delež! Jaz verujem v to drugo življenje — odkod drugače hrepenenje po njem, hrepenenje po smrti, po osvobojenju iz te žalostne ječe! In nikoli ni bilo to hrepenenje tako globoko in tako bolesti polno, kakor je zdaj, ob teh urah, ko vem, kako blizu mi je kolovoz in kako daleč so mi zvezde . . . Slab sem

in strahopeten, pljunil bi na svojo strahopetno dušo!

Zdravnik

(pozvoni na desni; služkinja pride).

Prinesite vina! (Služkinja odide.) Ali se spominjaš, kako veselo smo se časih po Dunaju potepali, vso lepo dolgo noč do jutra? Ženske niso bile čednostne — kaj bi s čednostjo o polnoči? — ali bile so prijetne in prijazne. Spominjaj pa se nadalje, kako je bilo, ko si stopil na cesto ter si pogledal z rdečimi očmi v jutranjo zarjo! Proklet si vso lepo dolgo noč, zatajil si jo kakor sramoten madež na telesu; grenko ti je segel v dušo spomin na nekaj čistega, nedolžnega, vijoličnega; recimo na ljubico tam za gorami; in sram te je bilo do solz!

(Služkinja prinese vina in odide.)

Dolar.

Čemu ta spomin?

Zdravnik

(toči).

Kako klavern je človek, bolj klavern od živali in rastline: sram ga je življenja! Dihne, recimo, petnajstkrat v minuti, pa se vprašuje strahoma in zmirom za kesanje pripravljen: ali sem Bogu dopadljivo dihnil? Dihaj, kakor ti je dano, pa nič ne vprašuj! — Ob vsakem koraku se plah ozira: ali je prava pot? Hodi, kamor te noga vodi in ne vprašuj! — Če si se spotaknil — vraga, spotaknil si se in vseeno je, če se kesaš ali ne! (Zamahne z roko.) Ni vseeno: če se kesaš, se spotikaš neprestano dalje, dokler se kesaš! Mnogo ljudi sem videl; najbolj pošteni, najbolj plemeniti, najbolj človeški so tisti, ki ne vedó, kaj je kesanje, kaj so sanje, kaj je hrepenenje, tisti, ki živé lepo in veselo pod božjim solncem kakor žival in kakor rastlina . . . tisti namreč, ki hodijo po kolovozu, kakor si rekel . . . Kaj ti pomaga, če vzdihuješ in sanjaš in gledaš proti nebu? Na kolovozu ostaneš ven-

darle! . . . Sedel sem nekoč pred krčmo, prišla sta mimo dva berača, obadva bosa, obadva razcapana, obadva lačna, eden je pel, drugi je klel — kdo je bolj zaslužil kozarec vina? Tistemu sem ga dal, ki je pel . . . Sanje so škodljive; človek izgubi veselje do vsakdanjega kruha in razum za vsakdanje sladkosti. Vsak trenotek hrepenenja je ukraden življenju, je izgubljen, zavržen. Kdor pa presanja in prekoprni vse svoje življenje, ni živel nikoli . . . je kolobaril po svetu kakor mesečnik. Takih ljudi je mnogo, posebno med nami . . . in Bog si vedi, še domišljajo si, da so nekaj posebnega, takorekoč izvoljenci. Pa so v resnici le coklja na vozu človeštva . . .

Dolar.

Ali čemu, prijatelj —

Zdravnik.

Coklja! Časih pohujšajo kar ves narod, kar vse človeštvo, da ustavi korak in bulji —

kam? V nič! . . . Kakor se postopač ustavi na mostu in gleda v vodo; kmalu se zbere gruča ljudi, kmalu je poln ves most in vsi buljijo v to vodeno vodo kakor zamaknjeni, dokler se ne vzdrami postopač sam, zažvižga ter gre po svoji poti . . . Ne tvojemu obrazu, ne tvojemu srcu se ne podá bolezen posušenihih devic; tvoj posel je vriskanje, ne vzdihovanje. Poglej se v ogledalo, povzdigni oči, položi roko na srce, zavzdihni po donkihotsko — in smej se, smej se do omedlevice! Sanjalo se ti je, bolne in težke sanje so bile — vzdrami se!

Dolar.

Ni mi do smeha! . . . Ali ne čuješ? . . . Njeni koraki so!

Zdravnik.

To je ljubezen, to je sreča, to je paradiz! Zdelo se ti je, da čuješ njene korake, pa si prebledel in roké se ti tresejo! Z enim očesom si se vzdramil, že te je strah teh

sanj! Odpri še drugo oko... in odpri srce!... (Stopi proti verandi.) Solnce zahaja... Zdaj bo dovolila temna kraljica, da odgrneva pajčolan!... (Odgrne zastor in odpre duri; v sobo se žarko izlije večer; pod verando park z jezerom; v daljavi se prikažejo rdeče obrobljene gore.) Glej svet, glej življenje, sama radost in luč! Zaklenil si se v mrtvašnico, zunaj pa te kličejo vsi zvonovi! Ali ne bi bil greh, če bi izgubil človek le en sam trenotek te lepote? Duša, saj je ustvarjena za tvoje oči... in te tvoje oči jo ustvarijo vsak trenotek znova, vsak trenotek novo!

Dolar.

Blešči se mi... ne oko ni več vajeno, ne srce!

Zdravnik.

Stoj, glej, življenje v življenju! Tam... zasvetilo se je v parku, tik ob jezeru! Zdaj se je izlila zarja na slamnik, na obraz, na belo bluzo... kaj trepečeš?

Dolar.

Zapri!

Zdravnik.

Kaj trepečeš, kaj pred življenjem? Ali ne poznaš tega obraza več, ali ga nisi tisočkrat poljubil? . . . Z dlanjo si je zasenčila oči, spoznala te je, smehljaje te je pozdravila . . .

Dolar.

Zapri!

Zdravnik.

Zapri sam, zakleni, zagрни! Kaj čakaš? . . . Vzdrami se, nevernik! Pozdravi jo veselo in udano, svojo sveto odrešenico!

Dolar.

Kako bi jo pozdravil, jaz bolnik, o Bog, kako bi ji pogledal v tiste solnčne oči?

Zdravnik.

Sam si jo klical v srcu, še zdaj jo kličeš!
(Se okrene proti durim na levi.)

Dolar.

Ostani!

Zdravnik.

Otrok pomladi, ne uideš ji!

(Odide na levo; na verando stopi Milena v svetli spomladanski obleki.)

Milena

(vsa vesela in živahna).

Pozdravljen! . . . Vsaj roko mi daj! Kaj s pustim obrazom, kaj brez besed sprejemaš svoje goste?

Dolar.

Milena!

Milena.

Prisrčno zahvaljen, da imena še nisi pozabil!

Dolar.

Milena, sedi, poslušaj . . . vse boš spoznala . . . brez grenkobe, brez žale misli . . . si bova pogledala v oči in v srce . . .

Milena.

Ne, ne . . . ne zato . . . saj nisem prišla v goste, da bi mi povezal šopek milih besed ter ga s solzami poškopil! Čisto brez srda sem prišla k tebi . . . „brez grenkobe in brez žale misli“, kakor si rekel. Ali vendar sem vedela . . . videla sem te, kako boš stal pred menoj, slišala sem te, kako boš govoril z menoj. In smejala sem se . . . ves čas, že od parka sem se mi je tako smejala vse od glave do nog, da sem se morala obrniti v stran, če je kdo šel mimo. Od jeseni te nisem videla . . . to se pravi . . . nisem te videla iz obličja v obličje . . . ali videla sem te v spominu, nena doma sem te ugledala v spominu, ali na izprehodu, ali v družbi, ali v cerkvi in smejala sem se, smejala, dragi, nikar ne zameri . . . v cerkvi sem si tiščala robec na usta . . .

Dolinar.

Ne tako . . . Milena, Milena . . .

Milena

(séde, vzame rože iz vaze in se igra z njimi).

Kako prisrčno veselje si mi napravil s tistim pismom . . . zahvaljen, dragi! Besede so bile prijetne, lepe, dišeče, kakor rdeči nageljni na oknu . . . dolgčas mi je bilo takrat, zdrava nisem bila, in tako mi je bilo tvoje pismo zdravilo in tolažba . . . Ali še veš, kako si se lani jezil zaradi tistega ubogega fanta; slepar si mu rekel in lažnjivec in tat, samo zato, ker je bil spletel svoji devici nekaj lepih besed, nazadnje pa je te lepe besede s še lepšimi preklical . . . Ko sem brala tvoje genljivo pismo, sem se spomnila nanj — kaj nisi čutil, da si prepisaval, čisto, od besede do besede prepisaval?

Dolar.

Prepisaval?

Milena.

Do besede! . . . Ali pa je morda za take stvari že od vekomaj eno samo pismo . . .

tako kakor fraze na vizitkah: pour prendre congé . . .

Dolar

(stopi k nji).

Milena, čuj me! Ne tega smeha, ne teh besed! Hotel sem govoriti s teboj, hrepenel sem po tebi. Ali drugače sem hotel govoriti s teboj — pristrčno, brez laži . . . Milena, saj je laž ta smeh! Le na ustnih je, v srcu ga ni!

Milena

(nekoliko resnejše, še zmirom s smehom na ustnicah).

Kako si govoril, dragi, o čem? O laži, ki je le v besedi, na ustnih — v srcu ne?

Dolar.

Ne zameri, ne zameri . . . ah, kako meriš besede, moj jezik pa je neroden! Saj vse, kar sem storil in kar sem govoril — saj ni bilo tako, kakor sem povedal, tudi ne tako, kakor ti misliš in kakor mi očitaš s tem prešernim zasmehom . . . Morda bi vse lahko

razodel z eno samo pristrčno besedo namesto s stoterimi praznimi; ali ni je bilo, ni je tiste besede . . . Žalil sem te, osramotil sem se pred teboj, opljuval se sam. Če se ti zdi potrebno, da te na kolenih prosim milosti — ukaži! Ali razumeti moraš, kar ti z besedo nisem povedal, nisem mogel in nikoli ne bom mogel povedati! In ti razumeš — v očeh ti je zapisano, da si vse razumela že od začetka. Zato ni resničen tvoj smeh . . . in ni pravičen.

Milena

(vstane).

Moj Bog, prijatelj, kaj ne veš, da si me žalil vdrugeč, zdaj, prav zdaj, s temi solznimi besedami? Ali greh je moj, ne tvoj, zato ker ti nisem takoj povedala, da nisem prišla zaradi spominov in solz . . . (Vstane in se ozre po izbi.) Pokaži mi jo, da jo vidim in objamem! Kje je? Čemu jo skrivaš, kakor kraljičino v zidan grad?

Dolar.

Kje? Kdo?

Milena.

Hrepenenje, ki je bilo v prejšnjem življenju, v daljnem, na tem kolovozu pozabljenem in ki je pozdravilo nenadoma, zaklicalo sredi noči, iznad zvezd . . . ali tako; prelepe besede so bile, skoraj pesem . . . Ah, ne zameri, saj veš, da sem zmirom rada imela pesmarice; celo album imam, ti sam si mi pisal vanj . . . Zakaj me gledaš tako temno? Čisto kalne so tvoje oči . . . Daj mi roko, bodi prijazen — govoriva pametno in veselo, kakor v tistih časih, na kolovozu, ko še ni bilo hrepenenja . . . Saj je morda res nespameten ta moj smeh, celo pregrešen je morda, kakor da bi se smejala v mrtvašnici. Ali kdo bi se prerekal z voljo božjo? Drugim je dano vzdihovanje, meni smeh . . . Ne prerekam se čisto nič; tudi bolečini bi se smejala in smrti; kadar se človek zasmee, mu je prav tako, kakor da bi stal za sto klafter nad samim seboj in nad svojim življenjem. Ako bi se bil ti zasmel, ko si napisal prvo be-

sedo pisma, bi ne bil napisal nobene besede več. Prišel bi bil k meni in bi rekel: „Zbogom, jaz sem pesnik, hrepenenje me je obsenčilo, lepa Vida me kliče!“ Brez vsega hudega bi ti bila odgovorila: „Zbogom, pa kaj piši, kako je tam na španskem svetu!“

Dolar.

Ne razumem — le toliko razumem, da si vse spoznala in da si pravičen sodnik.

Milena

(se ozre v stran, govori tišje).

Ko sem šla skozi park, še nisem vedela, da sem se napotila k tebi. Pogledala sem se v jezero, ki je mirno kakor nebo, in sem se videla čisto jasno, bolj jasno nego v ogleдалu; kakor da bi bil globoko doli na dnu nekdo drugi, ki mi gleda v obraz in se mi smehlja. Prav nič bridkosti ni bilo v tistih očeh — gledale so široko odprte in so smehljaje molčale. Takrat sem se spomnila nate; ali ne — le moj korak se je spomnil . . .

Dolinar

(se ji približa).

Zato si se spomnila . . . zato se je spomnil tvoj korak, ker sva stala nekoč obadva kraj jezera, ob pozni jeseni je bilo, v oktobru; jezero se je narahlo zibalo; tvoj obraz se je zasvetil razločno, pa je spet utonil in se je spet prikazal. Prijela sva se za roko in sva šla hitro dalje; kakor da se je živ človek smehljaje potapljal in se ni mogel utopiti — tako je bilo.

Milena.

In ko se je spomnil moj korak, sem stopila v solnce in sem te ugledala na verandi; pozdravila sem te — le moja roka te je pozdravila, kakor je bila vajena. Odzdravil mi nisi.

Dolinar.

Moje srce ti je odzdravilo, kakor je bilo vajeno . . .

Milena

(se okrene in sede; živahnejše).

Ko sem stopila na prvo stopnico, me je bilo sram. Ko sem stopila na drugo stopnico, sem pomislila: „Zakaj bi prijatelj ne šel k prijatelju, sosed k sosеду?“ Na tretji stopnici pa sem rekla: „Zakaj bi kristjan ne šel k bolniku, pa če k tujcu in sovražniku?“ Vedela sem, da si hudo bolan in željna sem bila, da bi videla iz obličja v obličje to tvojo sladko bolezen... Le z verande sem jo videla nekoč, pozno v mraku, od daleč; takoj je senca utonila v sence, kakor da se je bila preplašila mojih živih oči. O te nesrečne moje oči — ne morejo gledati senc in tudi sence jih ne marajo! — Kako si rekel nekoč, ko sva hodila po polju, v vročem poletju, — vse je gorelo in sijalo, nebo in zrak in zemlja —

Dolinar.

(omamljen, skoraj jecljaje).

Otrok svetlobe, luč iz nebes —

Milena.

Ne maram senc, ne trohnobe, ne molka, ne žalosti, ne vzdihovanja! Kaj ni najlepše, z očmi, z ustmi, z vsem telesom sesati vase luč, ki je je toliko na tem svetu, da je človek nikoli ne popije, ne more popiti? Povsod je luč, povsod samo živo življenje, kamor se ozrem; ali pa so moje oči tako ustvarjene. Čudim se in strah me je, kadar vidim človeka, ki strmi v tla in je bled. Kakor da bi hodila pomlad po deželi s polnim kelihom samih sladkosti, pa bi se ljudje zlovoljni ozirali v stran: „Pusti me, ne maram! Pelina mi daj!“ — Ali vendar sem časih pomislila: „Kaj je za tistim črnim zagrinjalom, ki jih toliko vzdihuje tam zadaj?“ In zaželelo se mi je, da bi ga odgrnila narahlo, prav narahlo, da bi pogledala in zbežala. Zdaj sem pogledala, pa sem videla, Bog se usmili, samo starost in bolezen in smrt. Če je to vsa sladkost hrepenenja — nebesa, ne dajte mi ga!

Dolar.

Meni so ga dala v obili in preobili meri!

Milena.

Kako lepo si vzdihnil! Tudi zate je premočna ta pijača; izpraznil si merico, pa si že slab in bolan . . . (Vstane). Nikar ne zameri in ne misli, da sem te prišla žaliti; saj veš, da so moje besede kakor veter — človek se prime za klobuk in gre dalje in se ne zmeni. Tudi ti tako stori! Daj mi roko, ne huduj se in reci, da se ti je sanjalo!

Dolar.

Zdaj si tukaj, zdaj te ne izpustim, dokler ne boš vsega razumela in vsega oprostila.

Milena.

Kaj bi še razumela in še oprostila? Vse sem razumela, sam si rekel; in kje je tisti greh, da bi ga oprostila? Zaradi greha se

nisi skrival pred menoj. Bolan si bil. Ne greha, boleznj te je bilo sram . . . Časih se mi je zdelo, da te slišim — tvoje misli so trkale na moje okno. (Stojita čisto blizu drug ob drugem, govorita mehko, mirno, kakor iz sanj).

Dolar.

Vsako noč, Milena!

Milena.

Ker so bile tako vajene. Ali se spominjaš, kako sva časih ugenila: do ure, prav do minute sva izračunila, kako lepo so se najine misli srečale sredi pota.

Dolar.

Ti si ugenila, s katero besedo sem te od daleč pozdravil.

Milena.

Ti si uganil, katero bluzo sem imela in kakšno cvetico v laseh.

Dolinar.

Vse je kakor zdavna, zdavna gorka luč,
za vekomaj ugasla. Kakor zadnja pomlad.
Kakor mladost, ki je bila in je ne bo nikoli,
nikoli več . . .

Milena

(gre proti verandi; s spremenjenim, skoraj hladnim
glasom).

Kedaj bo poroka?

Dolinar.

Ostani! Glej . . . k bolniku si prišla —
ozdravi ga, bolnika! K prijatelju si prišla —
daj mu roko, prijatelju, daj mu zvest pogled!

Milena.

Na, prijatelj, roko in zvest pogled! (Stopi
tik predenj, poljubi ga na ustna ter izgine na verando).

Dolinar.

Milena! Milena!

Od desne pride počasi in tiho **Vida**, v temen plašč ogrnjena in se ozre smehljaje proti verandi.

Vida.

Ne kliči je, še nocoj se povrne!

Dolinar.

(z verande; ves v omotici).

Vida — sanjalo se mi je, da sem videl svojo mladost.

Vida

(smehljaje, blago).

Našel si jo, okleni se je, objemi jo trdno, ne izpusti je več! . . . Zanesi, prizanesi — glej, moje oči so čiste in vesele, komaj da se poznajo še solze na licih; in lica niso več upala, ne več bleda, glej! Le zaradi tebe je še žalostno moje srce, kmalu, še nocoj ta večer, bo zavriskalo in zapelo . . . Ti utrujeni, ubogi, koliko si trpel; zaradi mene, ti ubogi! Ne misli več — pogladi se preko čela, poglej

veselo in reci, da so bile puste in težke sanje!
(Obadva stojita pred verando, od večerne zarje ob-
žarjena).

Dolar.

Da so bile sanje! Da je bilo! Vida!
Kaj nisi več, kakor si bila, kaj nisem več
tisti, kakor sem bil? Kaj se je zgodilo od
jutra do večera, da se je čas razmaknil za
leto dni in da je že davna preteklost, kar je
bila komaj sedanost? Vida! Gledaš me tiho
in tuje, kakor od onkraj življenja — če bi
te ne ljubil, bi se te bal!

Vida.

Še nocoj boš vedel, da so bile puste in
težke sanje in vztrepetal boš ob spominu.
Komaj si ugledal spomladansko solnce, so
že veselejše tvoje oči, so lica že toplejša,
prej tako bleda . . . Zasanjalo se ti je le za
eno samo noč, za tisto lepo noč . . . in komaj
si me ljubil, je bilo že trpljenje v tvojem srcu,

je bila bolezen v tvojih očeh . . . O ti ubogi, ti otrok solnca in pomladi, kako sem bila žalostna zaradi tebe! Kod si hodil, kam si se izgubil? . . . Zdaj pa misli, da sanj ni več, da je veselo jutro, polno luči in pesmi . . . in da nikoli ni bilo tiste noči, in da nikoli ni bilo mene, da je bila pravljica, iz vročice rojena, v bolezni izmišljena . . . ali, da je bila senca, ki hušne čez pot: človek postane, se ozre plah, nato gre prepevaje dalje . . .

Dolar.

O Vida — kje si, kam si se mi izgubila, kam si ušla brez slovesa? Pred teboj stojim, pa se mi zdi, da si daleč onkraj morja, visoko onkraj zvezd! Tvoj obraz vidim, tvoje roke bi lahko otipal, tvoje besede slišim, torej si pred menoj, v moji hiši, v tej izbi! Ali vse mi je, da sem videl ta obraz pred zdavnimi leti, v daljno daljnem kraju, da se komaj še spominjam nanj; in da sem slišal tvoj glas ali v sanjah, ali v otroških letih; ne poznam

več besed, komaj še melodijo . . . Reci, da si še pri meni, veselo besedo reci, veselo me poglej, nasmej se . . . in če je tvoja ljubezen trpljenje, daj mi trpljenja vrhano mero!

Vida.

O dragi, kako bi na pot z menoj, ko tej poti nikoli ni konca? Zahrepenelo se mi je, da bi videla, kakšno je življenje v solncu. Luč je in radost, bajka in paradiž. Meni pa se je v solncu preveč bliščalo, ob veseli pesmi je bilo žalostno moje srce, žalostno od hrepenenja, ki ne ve ne kod, ne kam . . . o, tako žalostno, da sem jokala, prejokala vso vročo, pusto noč, ves dolgi, svetli dan . . . Paradiž ni moj dom, pot je moj dom . . . Če bi hrepenenja ne bilo v mojem srcu, bi umrlo to srce; v paradižu samem bi umrlo . . . Kako bi z menoj, kam bi z menoj? Otrok pomladi in paradiža — ob mojem poljubu so ti ustnice obledele, v mojem objemu ti je srce zbolelo . .

Dolar.

Da bi umrlo, Vida, v tvojem objemu!

Vida.

Iz sanj si govoril, iz puste noči; zdaj pa je že blizu tvoje veselo jutro, blizu tvoj svatovski dan! . . . Tudi moje jutro je blizu . . . vsako noč, vso noč sem ga klicala s solzami, da bi potrkal na okno . . . pa se je sinoči oglasilo, oznanilo je . . . Zakaj nisi vesel, kakor sem jaz vesela, ko nama je zasijalo jutro, tebi od vzhoda, meni od zahoda?

Dolar.

Tudi ti, Vida, tudi ti si bolna, tudi ti govoriš iz sanj! Kaj nisi pri meni, kaj nisi moja? Ne moja na vekomaj? Mrak je zdaj, kako bi na pot, kam?

Vida.

Jutro je . . . Glej, tam je solnce, v parku, na beli cesti . . . tam, glej, tam . . . pokličij jo!

Dolar.

Usmili se!

Vida.

Pokliči jo! . . . Poklical si jo v svojem
srcu, slišala te je v svojem srcu . . .

Dolar.

Vida! Vida!

Vida.

Daj mi roko za slovo, da jo poljubim
za tvojo blagost in za tvoje trpljenje!
(Skloni se in mu poljubi roko).

Dolar.

Ne ti! Ne ti!

Vida.

In če se v sanjah kdaj spomniš name,
se bodo pozdravile najine sanje — za tisto
svetlo noč!

Služkinja

(od leve).

Voz je pod verando!

(Odide).

Dolar.

Ne, Vida, ne! V svojih rokah te ogrejem,
s poljubi te ozdravim . . .

Vida.

Ne kliči smrti!

Dionizov glas

(pod verando).

Vida!

Vida.

Čuj — moje jutro, moje zlato jutro!

Dioniz

(na verandi).

Vida! Vida!

Dolar

(jo prime za obedve roki).

Ne izpustim te!

Dioniz

(prihiti truden in zasopel in poklekne prednjo).

Dolga je bila pot, vso noč, ves dan, o Vida . . . Zakaj si šla od nas, brez slovesa od nas udanih? . . . Angel božji mi je kazal pot; našel sem te in nikoli več te ne izpustim, nikoli več! . . .

Vida.

Glej, to je moje jutro, je moje življenje! — Vstani, ti ubogi, srčno dragi! — Daj mu kozarec vina, trudnemu popotniku! Dolga je še najina pot, vso noč, ves dan . . . in do konca dni! (Gre na levo k mizi in natoči vina). Pij, do dna, da bodo rdeča tvoja objokana lica, ti od vseh najbolj udani — najbolj ubogi!

Dioniz.

Daj mi roko zdaj, da se te oklenem trdno, da te ne izpustim nikoli več!

Vida
(Dolinarju).

Odpri nastožaj vse duri in vsa okna, da bodo sijala vsa solnca v ta tvoj solnčni hram: glej, tvoje jutro! Vzdrami se, vesel ga pozdravi — sanje so bile!

Milena (z verande s hitrimi koraki proti Dolinarju),
Vida in Dioniz (odideta preko verande).

Dolinar.

Vida!

Milena
(mu pokrije oči z rokami).

Sanje so bile! Ne kliči je, ne glej za njo! (Mu odkrije oči). Kje je? Ni je — nikoli je ni bilo, sanje so bile!

Dolinar
(tiho).

Sanje!

Milena
(z veselim smehom).

Sanje! Le eno kratko noč, le en kratek dan se ti je sanjalo, da nisi moj; in ko si

se vzdramil, si bil ves bolan in objokan . . .
Poglej mi v oči, nasmehni se, naglas se zasmej!

Dolarar

(truden).

Bolan sem, Milena!

Zdravnik

(od leve; gre mimo nju in pozvoni; služkinja pride).

Prinesite vina, močnega! (Služkinja odide).
Pozabiti je treba, da je bil živ človek eno
noč med blodnimi sencami!

Milena.

Ozdravila te bom, s poljubi in s smehom
in s pesmijo te bom ozdravila! . . .

Dionizov glas

(izpod verande, ugaša v daljavi).

Naprej, Vida, naprej! Do zvezd . . . do
zvezd! . . .

o o o

III.

Scena kakor v prvem aktu. — V ozadju na divanu sloni na visokem vzglavju **Poljanec**. Za mizo **Jakob Mrva** in dvoje študentov. Sveča na mizi.

Poljanec.

Prisedite bliže; komaj še, da vas vidim, da vas poznam . . . Vaše glasove slišim, ali govorite mi kakor iz daljave — kakor da ležim globoko v zemlji in vi stojite ob gomili in šepčete molitve . . . Ali imate še čaja?

Mrva.

Hladen je.

Poljanec.

Reci materi . . . ali pa sam pristavi. Kako smo sedeli za mizo pozno v noč in poslušali, ko nam je pravila tihe bajke voda v samovarju. Vse smo razumeli, starodavne lepe bajke so bile v srcih. Kedaj je bilo — ali je bilo pred

tisoč leti, ali je bilo sinoči? Kakor da je vse, od začetka do konca, en sam trenotek — blisk plane iz oblaka v oblak, preteklost v prihodnost . . . Ali si še tukaj, brat? Ne vidim te.

Mrva.

Še sem pri tebi.

Poljanec.

Glas poznam.

Mrva.

Ali zdaj ne štejem več ur, štejem že minute, ko pojdem na pot tudi jaz. In vesel sem, kakor si ti vesel. Nikoli ni bilo tako čisto in mirno to moje grešno srce; kakor da bi se napravljajal k veliki maši ali na svatbo . . . Žalosti je bilo veliko, trpljenja še več, ali vse to je le kelih za poslednje veselje.

Poljanec.

Ali si ti govoril?

Mrva.

Jaz.

Poljanec.

Zdelo se mi je, da sem govoril sam . . .
Ustna so mi suha, daj mi čaja. (Študent vstane
in gre na desno). Od testá so mi roke, ne
ubogajo; drži skodelico . . .

(Od desne mati, za njo študent).

Mrva.

Še pristavite!

Poljanec.

Ali ste vi, mati?

Mati.

Odeni se, ubožec, ves si pôten! (Popravi
mu vzglavje). Vprašala bi, ker je treba . . . ali
bi šla po duhovnika?

Poljanec.

Koga sem žalil, mati?

Mati.

Bog ti bo usmiljen zaradi trpljenja.

Mrva.

To odnesite, vse je že mlačno; in brž pristavite!

(Mati na desno).

Poljanec.

Jaz pa mislim, da je pred menoj še tisoč let življenja in da ga je bilo že tisoč let. Kakor da bi stal na visoki gori, v solncu ves — in vsenaokoli veseljnost, večnost, jaz sam večen. Tal ni pod nogami, telesa ni. Tako pač gledajo duše iz nebes na grobove . . . O brat, in hrepenenja ni več, vse je dopolnjeno . . . Rad bi slišal vaše glasove, bratje; kaj ljubega mi povejte; besed ne bom razumel, predaljni ste mi; ali v glasu je ljubezen, ne v besedi . . . Kaj prepeva zunaj?

Mrva.

Veter je; spomladnji pozdrav od onkraj morja.

Študent.

(bere z lista, ki ga je vzel z mize).

Kam, o kam je šla moja mladost?

Ni je bilo!

Moje življenje, kam je šlo?

Iz mraka se v mrak je prelilo!

Tam za vodami, tam za gorami

dom je moj!

Ali gorjé, vodé in goré

romajo pred menoj!

Hrepenenje, ti zvezda na nebu —

kam, odkod?

Tisočkrat tisoč let, brez miru, brez doma

bóči se tvoja pot!

Poljanec.

Čegav glas je bil?

Mrva.

Tvoj glas.

Poljanec.

Zdelo se mi je, da govori moje srce
samo sebi.

Študent

(bere).

Fant je videl rožo čudotvorno,
v sanjah jo je videl daljnožarko —
vzdramil se je in je šel na pot.

Vse po stezah, po širokih cestah,
preko polja, po visokih klancih;
hrepenenje mu je pot kazalo —
čarodejka, tiha bela vešča
je krščansko romala pred njim.

Ali je minilo eno leto,
ali je minilo tisočletje —
oslepele so oči, noge so
ob kantonih že omahovale;
ne trpljenja več in ne bridkosti,
hrepenenje samo je ostalo,
božji plamen šel je skozi noč.

Zgrudil se je ob cesarski cesti,
daj počitka, Bog, o daj mi sanj!
In nebesa dala so mu sanje.

Ali je minilo eno leto,
ali je minilo tisočletje?
Fant je videl rožo čudotvorno,
v sanjah jo je videl daljnožarko,
vzdramil se je in je šel na pot . . .

Poljanec.

Čegav glas je bil?

Mrva.

Tvoj glas.

Poljanec.

Ali ste vsi pri meni, bratje? Kje je
Dioniz, moj mali?

Mrva.

Fant je videl rožo čudotvorno,
v sanjah jo je videl daljnožarko,
vzdramil se je in je šel na pot.

Poljanec.

On jo bo našel, on med nami vsemi, ker so vedra njegova lica in ker so čiste njegove oči. O bratje, z vedrim licem, s čistim očesom na pot . . . roka božja bo odprla srce in v srcu bo roža čudotvorna . . . Ali dodeljena bo tudi meni, bratje, tudi nam vsem, ki smo jo verno iskali in je nismo spoznali. Zaradi trpljenja nam bo dodeljena ob poslednji uri. Kar smo trpeli, ni izgubljeno. Slabi smo bili in plahi, razjedeni od trepetajočega hrepenenja. Ali izgubljen ni noben samotni vzdih, tudi solza slabotnega ni izgubljena. S trpljenjem in s smrtjo bomo pognojili to lepo zemljo, da bo vzknilo novo življenje . . . Ali si še pri meni, brat, ali me čuješ? Ali govore moja ustna, ali govori le moje srce?

Mrva.

Čujem te, brat!

Poljanec.

In zdi se mi, da nisi ti sam pri meni, da vas ni le troje, da vas je tisoč — koliko vas je, bratje moji trpeči? Iz stoletja v stoletje — dolga procesija, nepregledna. Ne bojte se, ne vzdihujte — Bog vas je videl, videl je vaše hrepenenje in vaše trpljenje. Blizu je ura vstajenja in poveličanja, blizu je ura, ko se bo nagnila k tem ustnim rožam čudotvorna... Tako lahko mi je, tako lahko... Ali ni zaklical Dioniz, moj mali?

Mrva.

Ni ga še.

Poljanec.

Kaj odlaša? Koliko je, da se je napotil?

Mrva.

Tri dni in tri noči.

Poljanec.

Mislil sem, da je tisoč let... Ali če bi bilo tisočkrat tisoč let — te oči ne bodo

umrle, dokler ga ne ugledajo. In tudi njo bodo videle te vesele oči . . . brat, od srca sem jo ljubil!

Mrva.

Tudi jaz sem jo ljubil.

Poljanec.

Ali ne čuješ njenih korakov? Jaz jih čujem . . . daleč iz daljave . . . tiho zvone, kakor zlati šolni na srebrni cesti. Še nocoj pride, moje srce ne laže . . . Ali je že pozno v noči?

Mrva.

Blizu je deveta — moja ura. Ob devetih pojdem na pot.

Poljanec.

Kam pojdeš?

Mrva.

S teboj, brat.

Poljanec.

Pokaži mi od blizu svoj obraz . . . od blizu mi poglej v oči . . . Blagoslovljen, ti ubogi, najubožnejši med nami — veliko je tvoje trpljenje!

Mrva.

Ni več trpljenja . . . Zdi se mi, da drži pot na vrt, pod cvetoče jablani. Tam bom legel in bom spal in bom sanjal o tistem življenju, ki mi ni bilo dodeljeno . . .

(Mati je bila prinesla čaja ter je odšla; Mrva nalije skodelico in jo ponudi Poljancu).

Poljanec.

Veš, kaj mislim? Kako se bova vesela pozdravila na poti, kako bova gledala z žarečimi očmi na cesto, koder sva hodila . . .

Mrva.

Kakor gledajo duše na grobove.

Poljanec.

Ne na grobove, brat! Vrt prostran bo tam, v solncu šumeč; nič več solza, nič več trpljenja; ne več hrepenenja nas bolnikov, iz mraka v mrak — veselo hrepenenje iz luči v luč, iz pomladi v pomlad . . . O srečni vi, blagoslovljeni, mladi bratje — v solnce drži vaša pot . . . lahko in hitro pojde korak mimo grobov, vesela usta bodo prepevala našo temno pesem . . . Kakor da mi v lica diha vroča kri . . . kdo je še pri meni?

Študent.

Pri tebi sem.

Drugi študent.

Pri tebi.

Poljanec.

Mladi glasovi, nedolžni, pogumni . . . vaše oči bodo nekoč obsolnčile ta dom mraka in trpljenja . . . blagoslovljeni! . . . Tako sladko

mi je, brat! Zidovi so se razmeknili, ti črni zidovi; v daljavo, v sam paradiž gleda moje oko . . . Po beli cesti prihajata, roko v roki, tako lepa, tako mlada, zvezde v srcu in v očeh . . . Daj, da vstanem, da jima pojdem naproti!

Mrva.

Kmalu, o brat, boš vstal, kmalu jima pojdeš naproti!

Damjan

(od ozadja; s potno palico in culo).

Pa z bogom, prijatelji! Dajte mi roko vsi . . . Ura je prišla; če bi bil ob zid priklenjen, ali na križ prikovan — od zida bi se odtrgal in s križa bi stopil, če bi me poklicalo od onkraj morja.

Mrva.

Ob tej uri, Damjan?

Damjan.

Ura je ura! Kri je kakor smrt — ukaže, pa je treba ubogati, če opoldne ali opolnoči.

Mrva.

Ne prideš!

Damjan.

Ni zato, če pridem, ali ne pridem. Človek gre, da gre. In če bi prišel . . . kaj? . . . bi se pač vrnil. Nocoj me je poklicalo od one strani, tam bi me od te strani poklicalo. Človek, ubogaj, kakor ukazuje ta čudežna kri!

Mrva.

Kakor ukazuje smrt.

Damjan.

Ali smrt. Kam pa ti greš, prijatelj, kam greš ti? Kam drugače nego v smrt? Napravi se po kateri poti koli, na koncu je grob.

Poljanec.

Vstajenje in poveličanje.

Damjan.

Vmes je črn most in treba je čez ta most . . . In dozdeva se mi vse, da ni več daleč do mostu. Kakor je božja volja! . . . (Poljancu). Daj mi roko, tovariš popotni!

Poljanec.

Ne vzdignem je več, glej! In vendar je pot še tako dolga, dolga pred menoj; in vendar bo tako lahek moj korak.

Damjan.

Tako je — z lahko nogo na pot in brez hude misli!

Poljanec.

Roka se ti trese.

Damjan.

Ledena je tvoja.

Poljanec.

Kaj bi si roko dajala? Kmalu se bova srečala.

Damjan.

Daj Bog!

Mrva.

Kmalu tudi midva!

Damjan.

Kakor je volja božja, bratje, kakor je volja božja! Človeka pokliče spomin, od onkraj mosta mu dá znamenje; vstani in popotno palico v roko! Zadnjič se mi je sanjalo, starcu, o tisti lepi španski kraljični . . . o mladosti, bratje, se mi je sanjalo in kri popotniška je rekla: pojdi! Da bi le noge tako okorne ne bile — kakor da nosim na plečih tisoč let.

Mrva.

Siv in star si, trudni popotnik!

Damjan.

Ne starejši od tebe, brat, ne starejši! . . .
Bog vama daj srečno pot, daj jo vama in meni!
(Odide v ozadje).

Mrva.

Tudi meni je ura bila, poklicalo me je
razločno, že je na okno potrkalo.

Poljanec.

Kako ti je v srcu?

Mrva.

Strah me je kakor zaljubljenca, ki trepeče
in prebledeva od prevelike radosti. Rekel si,
da sem najubožnejši med ubogimi. Najubož-
nejšemu največje bogastvo, najbolj milosti
vrednemu največ milosti! Svatovsko je moje
veselje.

Poljanec.

Tudi meni sije nebeško solnce skozi vse
te črne zidove. Samo še korak, pa stopiva

v svatovski hram s svatovskim srcem. Daj mi roko, brez grenkega slovesa.

Mrva.

Brez besed!

(Da mu roko; tudi študenta vstaneta in stopita k njemu).

Poljanec.

Tudi vidva, mladiča, golobiča! Blagoslovljena vama solčna pot v spomladanje vrtove, na visoke planine . . . iz luči v luč! Ali sladak in rodoviten bo v srcih spomin na ta črni dom hrepenenja . . .

Mrva

(študentu).

Pokličī mater! (Študent na desno). Zbogom, brat, za eno kratko uro!

Poljanec.

Zbogom, za kratko minuto!

(Mrva odide s študentoma; od desne mati).

Mati.

Ali si sam ostal, ubožec? Lepo zaspi,
lepo sanjaj!

(Sede k postelji).

Poljanec.

Kmalu bom sanjal, mati, kmalu! Lepe dolge sanje. Že so mi oči vse trudne, trepalnice težke. Rad bi že spal, ali treba je čakati; dočakati moram, kar mi je obljubljeno . . . Hiti, zlata zvezda po srebrnem loku, da bo vse dopolnjeno! . . . Ali ne prihajata po stopnjicah, ali ni že potrkalo na duri?

Mati.

Upihnila bom svečo, ubožec, da boš mirno spal. Truden si.

Poljanec.

Upihnite svečo, saj je solnca preveč! . . .
Ali ste pri meni, mati?

Mati.

Sanjaj! Tudi jaz sem trudna . . .

Poljanec

(tišje, kakor za zagrinjalom).

Pozdravljena mi, roža čudotvorna, ti zvezda moja, moje hrepenenje . . . nagni se k meni, popotniku . . . Nič več trpljenja, nič več bridkosti . . . pozdravljena, pomlad ti večna . . . O mati, dajte mi roko, da vstanem, da pojdem na to svetlo pot! . . . Dajte mi svatovsko oblačilo! . . .

(Oder je že ob zadnjih besedah zmirom svetlejši, kakor da se razmikajo zidovi; iz ozadja, od leve in desne prihajajo svatovski gostje, sence najprej za zastorom, nato jasni, od luči obžarjeni; Poljanec jih sprejema v svatovski suknji, rožo v gumbnici.)

Poljanec.

Pozdravljeni! Težko, oj težko sem vas čakal! Kod ste hodili, kje ste se mudili? Kje sta ženin in nevesta? Kje je Dioniz, moj

mali? Kje je Vida, moja roža? . . . Odprite
duri nastožaj!

(Iz ozadja Dioniz in Vida, ženin in nevesta, roko v roki,
obadva ovenčana.)

Poljanec

(jima hiti naproti).

O brat, o sestra, čakal sem vaju v trp-
ljenju in veri . . . o, pač sto let in tisoč let!

Dioniz.

Brat, zdaj je vse dopolnjeno!

Vida.

Vse pozabljeno!

Dioniz.

Dolga je bila pot, trda in strma!

Vida.

Dolga je bila noč, temna in strašna!

Poljanec.

Vse je dopolnjeno, vse pozabljeno! (Poljubi Vido in Dioniza.) Zdaj drži široka bela cesta v večno pomlad!

Dioniz.

Ti pojdeš z nama!

Poljanec.

Ne sam! Glej — ali jih ni tisoč in tisočkrat tisoč? Vsi pojdejo z nami, vsi, ki so pili bridkost hrepenenja! . . . Gostje, svatje, ali ne vidite, da je miza pogrnjena? Mati, ali ste skrbeli tudi za vino?

Mati.

Na mizi je vino!

Vida.

Mati, oj mati, pozdravljeni od srca!

Poljanec.

Ah, kako so od sreče neumne in motne moje oči! . . . Vidva lepa, mlada, ali vesta, kaj se mi je sanjalo, ko vaju tako dolgo ni bilo? Sanjalo se mi je, da sta šla po svoji svetli poti kar brez mene, da sem ležal v pustem kraju, med črnimi zidovi, čisto sam v svoji bridkosti, in da sem poslušal iz daljave žalostne glasove, vzdihovanje blodnih duš . . . Ali upanje je svetilo v srcu, ni ugasnilo . . .

Vida.

Ne kliči spominov, teh žalostnih . . . Zdaj je jutro, kje so tvoje sanje?

Dioniz.

Zdaj je dan — in večera nikoli več!

Poljanec.

Nikoli več! . . . Omamljeno mi je srce od samih rož, od same pomladi! Glejta, v

tistih dolgih hudih sanjah se mi je zaželelo,
da bi imel eno samo rožo, da bi jo držal v
roki, pritisnil jo k ustnicam . . .

Vida.

In Bog te je slišal.

Dioniz.

Moje oči iščejo, ne najdejo. Kje so tvoji
bratje v trpljenju? Ne okusim vina, dokler
jih ne pozdravim!

Poljanec.

Naproti sta ti šla — kako sta pot iz-
grešila, kam sta se izgubila?

Mrva

(iz ozadja).

Pozdravljeni, svatje!

Vsi.

Pozdravljen!

Mrva.

Pozdravljena, ženin in nevesta! Oj nevesta, nevestica, prisrčno ljubljena, nikar ne zameri, da sem odlašal! Ni bil tako lahek in poskočen korak čez črni most! In nekoliko zamude je bilo, da sem se odrešil svoje pretesne ovratnice . . . kako bi z njo med svate?

Poljanec.

Res bi se ne spodobilo.

Mrva.

Sanjalo se mi je namreč, da je v moji izbi visela od stropa dolga vrv, na vrvi pa je bila zanjka . . . čudne sanje; pred tisoč leti je bilo!

Dioniz.

Črne sanje, naj jih solnce popije!

Damjan

(iz ozadja).

Pozdravljeni, svatje! Ne zamerite, stare in trudne so bile noge, komaj so prestopile

črni most. In tudi izgubil sem se bil, blodil sem, da se Bog usmili . . . Ali vse to je bilo pred tisoč leti!

Dioniz.

Pred tisoč leti! (Vzdigne čašo.) Bratje, svatje!

(Kozarci zazvene.)

Damjan.

Sanjalo se mi je namreč, da sem šel, šel, šel, kar po polju, kar med vodami, in da je bila strašna noč. Pa mi je legel na srce težak kamen in sem legel kar na polje in sem zaspal . . .

Dioniz.

Zdaj pa je jutro in večera nikoli več!

Poljanec.

Oj nevesta, nevestica, daj da ti čisto v obraz pogledam, da ti pobožam te bele, tanke

roke! Oj nevestica, kod si hodila, ko smo te v daljnih sanjah čakali tvoji verni?

Vida.

V deželi sem bila, kjer ni ne bridkosti, ne hrepenenja. Tam ne pijo veselja kakor žlahtno vino iz zlatega keliha bridkosti. Tam je začaran paradiž. Solnce sveti samo sebi, cvetje je okamenelo, pesmi so neme, beseda je mraz, od kamna so lica, roke ledene . . . Oj dragi, strah me je bilo!

Dioniz.

Bratje, v solnce, na spomladansko polje! Tam je prostora za naš svatovski ples, od gore do gore, od gore do morja . . . tisoč nas je!

Poljanec.

Tisočkrat tisoč!

(Vse ozadje se počasi razmakne, žarka luč zasveti, prikaže se solnčno polje, čudovita spomladanska pokrajina, vsa v cvetju.)

Vida.

Solnce sije, svate pozdravlja!

Dioniz.

Ni okamenelo!

Poljanec.

Iz noči je porojeno!

Dioniz.

Ne mudite se, svatje, hitimo v pomlad!...

(Vsi odhajajo na polje; od daleč se oglasi vesela svatovska godba; izba se polagoma temni, ozadje se strne, črni zidovi se zožijo; glasba utihne; noč.)

Poljanec

(na postelji).

Mati!

Mati

(se vzdrami).

Kdo je?

Poljanec

(šepetaje).

Mati . . . dajte mi rožo . . . do ustnic mi
jo dajte! . . . Ali dali ste mi kamen na prsi . . .
o Bog, usmili se!

(V ozadju se počasi duri odpro; Vida in Dioniz; obadva
upognjena, prideta s trudnimi koraki).

Vida

(proseč).

Mati, o, mati!

Poljanec.

Bog, usmili se . . . roko mi vzdigni, odpri
mi oči . . . Vida!

Dioniz.

Luči! Luči! — Ni še prepozno, nisva
omagala na poti, še te vidiva . . . brat, dragi . . .
iskal sem jo in sem jo našel — glej!

(Mati prižge svečo).

Vida.

Dragi, ubogi, od srca ljubljeni! Ozri se
na naju!

Poljanec.

Zahvaljena, zahvaljena! . . . Skloni se nižje, čisto blizu, ne vidim te . . . Saj so že slepe moje oči, moja roka je od kamna . . . Roko mi daj . . . k ustnicam! (Vzpne se, pogleda jo smehljaje in omahne). Zahvaljena!

Dioniz

(poklekne in prime njegovo roko).

Kam, o brat, kam? Kaj nisi hotel z menoj . . . z menoj na lepšo pot? . . . Vstani, pojdi, kakor si!

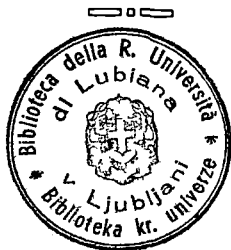
Mati

(pokriža Poljanca).

Najlepšo pot je šel!

Vida

(se oklene Poljanca krog vratu in ga poljubi).

V LJUBLJANI 1912
ZALOŽIL L. SCHWENTNER